

ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی، ریسک حسابرسی و ریسک حاکمیت شرکتی با تأکید بر نقش میانجی مدیریت سود

فرخ برزیده^۱

ماندانا طاهری^۲

زهرا بردبار^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

چکیده

پژوهش حاضر به ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی با تحلیل نقش میانجیگری و تعدیلگری مدیریت سود و ریسک حاکمیت شرکتی پرداخته است. ویژگی ممتاز این پژوهش ارائه دو شاخص مجزا برای کمی نمودن احتمال ریسک حسابرسی و ریسک حاکمیت شرکتی، برای شرکت‌های عضو نمونه پژوهش بود که این مساله به‌ویژه برای ریسک حسابرسی، در تحقیقات داخلی مشابه نداشته است. در این تحقیقات، عموماً از منظر نظری به بحث ریسک حسابرسی پرداخته شده است. بر این اساس، جامعه آماری پژوهش شامل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹ بود که بعد از اعمال محدودیت‌ها ۱۴۰ شرکت در نمونه پژوهش انتخاب شد. نتایج این بررسی نشان داد بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی ارتباط منفی و معناداری وجود دارد. همچنین، ریسک حاکمیت شرکتی ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی را تعدیل می‌کند، اما مدیریت سود اثر میانجیگری بر روابط تعریف شده در این پژوهش ندارد.

واژه‌های کلیدی: به‌موقع بودن گزارش حسابرسی، ریسک حسابرسی، ریسک حاکمیت شرکتی، مدیریت سود.

۱ گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. Fbarzideh@yahoo.com

۲ گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول): mandanataheri@atu.ac.ir

۳ گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. saedebordbar@gmail.com

۱- مقدمه

به واسطه ریسک مالی و دعاوی حقوقی که حرفه حسابرسی با آن مواجه است، حسابرسان موظفند در انجام حسابرسی خود مراقبت حرفه‌ای را رعایت نمایند. همچنین، استانداردهای حرفه‌ای، حسابرسان را ملزم می‌کند تا رویه‌های حسابرسی را با هدف کاهش ریسک حسابرسی تا سطح قابل قبولی اجرا نمایند. بنابراین، حسابرسان با درک واحد تجاری و محیط آن، مسئول شناسایی و ارزیابی ریسک‌های ناشی از تحریفات مهم در صورت‌های مالی هستند، اما برخی از چالش‌ها ناشی از ماهیت کار حسابرسی مانند فشار کار، منابع ناکافی، فقدان نیروی انسانی متخصص و عدم اطمینان محیطی بر این روند اثرگذار هستند.

فشار زمانی، مانند فشار زمانی محدود و فشار زمانی بودجه‌ای، عامل موثری بر رفتار حسابرسان است (مارگهایم^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). در فشار زمانی حاکم بر کار حسابرسی، حسابرسان مجبور هستند رویه‌های حسابرسی را کوتاه کنند که این مساله مستقیم بر روایی و کفایت مدارک حسابرسی به دست آمده و کارآمدی قضاوت حسابرسان اثرگذار است و به تبع بر ریسک حسابرسی نیز موثر است و یا آنکه گزارش خود را با تاخیر ارائه دهند. افزایش ریسک حسابرسی، اثربخشی حسابرسی را کاهش می‌دهد و گاهی تلاش برای ارائه به موقع گزارش حسابرسی بر این روند اثرگذار است (آرتور^۲ و همکاران، ۲۰۱۹؛ ایمن فکفک و انیس جربویی^۳، ۲۰۲۰). علاوه بر آن، مفهوم و اصول حاکمیت شرکتی به عنوان ابزاری در جهت کنترل ریسک حسابرسی در مباحث حسابرسی مطرح است. مفهوم حاکمیت شرکتی به منظور استقرار نظامی یکپارچه بر فرآیند گزارشگری مالی و کاهش تقلب، ارائه شده است. در ادبیات پژوهشی، نتایج نشان داده‌اند که اصول حاکمیت شرکتی می‌تواند بر ریسک حسابرسی، روند کلی کار حسابرسی و کیفیت حسابرسی (دمارتینی و تروکو^۴، ۲۰۱۶) و همچنین با تاکید بر ریسک حسابرسی، بر برنامه‌ریزی فرآیند اجرای کار حسابرسی (فولادی و فراهادی، ۲۰۱۱)، اثرگذار باشد.

ضعف در ساختار حاکمیت شرکتی یا وجود ریسک حاکمیتی بالا اغلب منجر به کاهش کیفیت گزارشگری مالی، دستکاری در سود و حتی تقلبی آشکار در صورت‌های مالی می‌شود. مندی و سان^۵ (۲۰۱۱) بیان کردند که تاخیرهای طولانی حسابرسی بازتاب عوامل ریسک حسابرسی است. تاخیرها اتفاق می‌افتد، زیرا تعامل بلندمدت می‌تواند در نتیجه اصول اخلاقی مدیریت، کنترل‌های داخلی و موضوعات گزارشگری مالی باشد که حسابرسان آن‌ها را به عنوان عوامل ریسک‌دار در نظر می‌گیرند و مدیریت برای کنترل این عوامل اقدام به مدیریت سود می‌نمایند. در همین ارتباط، نفاتی و همکاران^۶ (۲۰۱۱) بیان کردند که مدیریت سود فارغ از هر نوع روابطی

1 Margheim

2 Arthur

3 Imen Fakhfakh and Anis Jarbou

4 Demartini and Trucco

5 Mande and Son

6 Neffati

که دارد، با ریسک حسابرسی ارتباط مثبت دارد و ریسک حاکمیتی پایین موجب کاهش ریسک حسابرسی و به تبع کنترل میزان مدیریت سود در شرکتها می شود.

بر این اساس، مساله این پژوهش بررسی ارتباط بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی است. علاوه بر آن، اثر تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی و مدیریت سود شرکتها بر این روابط بررسی می شود. بررسی این روابط بر غنای ادبیات پژوهشی حوزه حسابرسی در ایران خواهد افزود، علاوه بر آن یکی از ویژگی های قابل توجه این پژوهش ارائه یک شاخص کمی برای محاسبه ریسک حسابرسی است که تا کنون در ادبیات پژوهشی داخلی ایران، سابقه نداشته است و از این منظر می تواند برای تحقیقات آتی راهگشا باشد. همچنین، جهت سنجش ریسک حاکمیتی نیز یک شاخص ترکیبی از مجموعه اقلام مرتبط با استقرار حاکمیت شرکتی مطلوب در شرکتها، ارائه شده است و برخلاف تحقیقات داخلی، صرفا به یک یا دو متغیر و پرداختن به متغیرهای مرتبط با حاکمیت شرکتی، اکتفا نشده است و اندازه ریسک حاکمیتی شرکت های عضو بورس اوراق بهادار تهران، کمی محاسبه و در مدل ها پردازش شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ریسک حسابرسی ادعاهای مربوط به مانده ها، طبقه های معاملات یا افشای حاوی تحریفات است که می تواند مهم باشد. ریسک حسابرسی شامل ریسکی است که حسابرسان اظهارات نادرست مندرج در صورت های مالی را تشخیص ندهد (ریسک تشخیص). همچنین، این تعریف مربوط به ریسکی است که حسابرسان در معرض ضرر مالی یا خسارت به اعتبار خود به دلیل دعاوی، تبلیغات نامطلوب یا سایر رویدادهای ناشی از ارتباط با صورت های مالی که حسابرسی و گزارش آن ها را قبول کرده است، باشد (ایمن فخفخ و انیس جربویی، ۲۰۲۰). واقعیت آن است که حسابرسان تا سه دهه پیش تلاش می کردند با انجام آزمون های محتوای گسترده (سندرسی و سایر روش های حسابرسی) ریسک حسابرسی را کاهش دهند، اما توسعه شرکتها و افزایش روزافزون حجم عملیات آن ها، حسابرسان را با مشکل روبرو نمود. از سوی دیگر، پیشرفت فناوری اطلاعات و ابزارهای آن (مانند رایانه) و بهره گیری از علوم ریاضی و آمار، حسابرسان را در وضعیتی قرار داد که بتوانند روش علمی و قابل استفاده ای برای خود بدست آورند و با استفاده از مدل ریسک حسابرسی و محاسبات ریاضی، مقدار خطر حسابرسی و عناصر تشکیل دهنده آن (خطر ذاتی، خطر کنترل و خطر عدم کشف) را از پیش برآورد و تعیین نمایند.

بر این اساس، آن ها با تعیین خطر عدم کشف می توانند نوع و ماهیت، زمانبندی اجرا و حدود آزمون های محتوای لازم را برای تامین پوشش کافی در برابر خطر حسابرسی، مشخص نمایند و در نتیجه زمان صرف شده برای انجام کار حسابرسی را به گونه ای اثربخش و کارا، به سطح منطقی تری برسانند. در این ارتباط، ابوداوس^۱ و همکاران (۲۰۱۵) بیان می کنند که فشار زمانی بر فرآیند اجرای کار و کیفیت حسابرسی انجام شده اثرگذار است. فشار

زمانی با گذشت زمان افزایش می یابد و این مساله حسابرسان را آشفته و مضطرب می نماید که منجر به اثر زیان بار بر عملکرد آن ها می شود. مندی و سان (۲۰۱۱) و فخفاخ و جربویی (۲۰۱۵) نیز بیان کردند که تاخیرهای طولانی حسابرسی بازتاب عوامل ریسک حسابرسی است. علاوه بر آن، مطالعات بیان می کنند که حسابرسان در زمان برنامه ریزی برای حسابرسی، ساختار حاکمیت شرکتی را لحاظ می کنند و مبتنی بر وضعت مطلوب یا نامطلوب آن (سطح ریسک حاکمیتی) در خصوص ریسک حسابرسی و زمانبندی اجرای کار تصمیم گیری می نمایند. بر این اساس، آن ها مبتنی بر مطلوبیت پیاده سازی اصول حاکمیت شرکتی در شرکت ها و وجود هیات مدیره مستقل و کمیته های حسابرسی، حسابرسی کمتری را برآورد می کند (بادارا و سایدین ۲، ۲۰۱۴؛ گال ۳ و همکاران، ۲۰۱۳). کسل و همکاران (۲۰۱۲)۴ نیز بیان می کنند که حسابرسان در چهار موسسه حسابرسی بزرگ، برخی مشخصه های حاکمیت شرکتی را در استراتژی حسابرسی لحاظ می کنند. ایمن فخفاخ و انیس جربویی (۲۰۲۰) نیز بیان می کند که حسابرسان در ارزیابی ریسک حسابرسی، مولفه های حاکمیت شرکتی که انعکاس نگرش مدیریت در ارتباط با کنترل های داخلی و کیفیت کمیته حسابرسی است، را لحاظ می کنند.

حاکمیت شرکتی مطلوب در شرکت ها به منزله کیفیت بالای حسابرسی و به تبع تلاش های کمتر حسابرسی و کاهش زمان انجام حسابرسی است. از سوی دیگر، ضعف در نظام حاکمیت شرکتی مستقر در شرکت می تواند موجب دستکاری در سود و ثقلب در صورت های مالی شود (بایک و رمضان احمدی ۵، ۲۰۱۶؛ کامارودین ۶ و همکاران، ۲۰۱۲). به عبارتی، حاکمیت شرکتی کارآمد با سطح ریسک پایین ابزاری برای کاهش ریسک که شامل ریسک مدیریت سود نیز می شود، است، زیرا انتظار می رود که هیات مدیره مستقل و کمیته های حسابرسی نقشی حیاتی در کنترل کیفیت گزارشگری مالی ایفا نمایند. تحقیقات گذشته به بررسی رابطه بین مدیریت سود و حاکمیت شرکت و جنبه های تاثیرگذار آن ها روی حسابرسی مستقل پرداخته اند. ضعف در کیفیت حاکمیت شرکتی می تواند دستکاری در سود و ثقلب های صورت های مالی را مطرح کند که این مساله بر ارزیابی های حسابرسان از ریسک دستکاری سود و ریسک حاکمیت شرکتی و برنامه ریزی آن ها در حضور این ریسک های مشخص شده برای انجام کار حسابرسی را دستخوش تغییر خواهد کرد (دمارتینی و تروکو، ۲۰۱۶).

در تحقیقات داخلی، عموماً ریسک حسابرسی به شکل نظری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است و این در حالی است که پژوهش حاضر با ارائه شاخصی به محاسبه و افشا مقادیر کمی برای ریسک حسابرسی اقدام نموده است که نمونه آن در پژوهش های داخلی وجود ندارد. علاوه بر آن، این اتفاق برای ریسک حاکمیت شرکتی نیز افتاده است. ریسک حاکمیت شرکتی تحت چهار مولفه اصلی شامل ساختار هیات مدیره، حسابرسی مستقل، ساختار

¹ Fakhfakh Sakka & Jarboui

² Badara and saidin

³ Gull

⁴ Cassell

⁵ Bayk and Ramezanahmadi

⁶ Kamarudin

مالکیت و شفافیت، ضعف در استقرار حاکمیت شرکتی مطلوب در سازمان که منجر به ایجاد و افزایش ریسک حاکمیت شرکتی خواهد شد، را سنجیده است که نظیر آن در پژوهش‌های داخلی نیست. نزدیک به پژوهش حاضر می‌توان به پژوهش یلفانی و همکاران (۱۴۰۰) اشاره نمود که در آن به بررسی ارتباط بین حاکمیت شرکتی و تأخیر در گزارش حسابرسی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از اثر متغیرهای نفوذ مدیرعامل، مالکیت نهادی و استقلال هیئت‌مدیره بر تأخیر گزارش حسابرسی است و در مجموع آنها نشان دادند که عوامل حاکمیت شرکتی رابطه معناداری با تأخیر گزارش حسابرسی دارند. همچنین در پژوهش دیگری، حساس‌یگانه و داداشی (۱۳۸۹) به بررسی اثر حاکمیت شرکتی بر ارزیابی حسابرسان از ریسک و برنامه‌ریزی کار حسابرسی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نیز حاکی از آن بود که به استثنای حسابرسی داخلی، سایر اصول حاکمیتی، تأثیری بر فرآیند برنامه‌ریزی و قضاوت‌های صورت گرفته توسط حسابرسان مستقل از ریسک حسابرسی نداشته‌اند.

فرضیه‌های پژوهش

- ۳-۱- **فرضیه اول:** بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۳-۲- **فرضیه دوم:** ریسک حاکمیت شرکتی، ارتباط بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی را به طور معناداری تعدیل می‌کند.
- ۳-۳- **فرضیه سوم:** مدیریت سود اثر میانجی بر ارتباط بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد.
- ۳-۴- **فرضیه چهارم:** نقش میانجی بر رابطه تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد.
- ۳-۵- **فرضیه پنجم:** ریسک حاکمیت شرکتی اثر تعدیلی بر نقش میانجی مدیریت سود بر رابطه بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی و از لحاظ هدف، کاربردی است. به منظور آزمون فرضیه‌ها از مدل رگرسیون ساده و رگرسیون چند متغیره، استفاده شده است. جهت گردآوری داده‌های پژوهش از روش کتابخانه‌ای، به منظور تدوین مباحث نظری و برای داده‌ها و اطلاعات مالی از صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و همچنین بانک‌های اطلاعاتی نظیر ره‌آورد نوین، استفاده شده است. بر این اساس، صورت‌های مالی شرکت‌های بورسی برای یک دوره ۸ ساله از ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹، مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش انتخاب نمونه آماری به روش حذف سیستماتیک صورت گرفته است.

بر این اساس، با در نظر گرفتن معیارهای زیر تعداد ۱۴۰، شرکت عضو بورس اوراق بهادار تهران به عنوان نمونه جهت بررسی فرضیه های پژوهش، انتخاب شده اند:

- شرکت، جزء شرکت های سرمایه گذاری، بانک ها و شرکت های واسطه گری مالی به سبب ماهیت خاص فعالیت شان نباشد.
- شرکت، طی دوره مورد بررسی تغییر سال مالی و توقف عملیات نداشته باشد.
- اطلاعات مورد نیاز آن برای انجام پژوهش، در دسترس باشد و سال مالی آن ها برای پایان اسفندماه باشد.

پس از استخراج اطلاعات مورد نیاز و تجمیع داده ها در اکسل به محاسبه متغیرهای پژوهش پرداخته شد و با استفاده از نرم افزار ایویوز، فرضیات پژوهش مورد آزمون قرار گرفت.

مدل های پژوهش

با تاکید بر پژوهش ایمن فخفخ و انیس جربویی (۲۰۲۰)، به منظور آزمون فرضیه اول پژوهش از مدل ۱ استفاده شد.

$$ARI_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 AO_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 LEV_{i,t} + \beta_4 ROE_{i,t} + \beta_5 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

به منظور آزمون فرضیه دوم پژوهش از مدل ۲ استفاده شد.

$$ARI_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 AO_{i,t} + \beta_2 RGI_{i,t} + \beta_3 AO_{i,t} * RGI_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 LEV_{i,t} + \beta_6 ROE_{i,t} + \beta_7 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

به منظور آزمون فرضیه سوم با توجه به اینکه مدیریت سود متغیر میانجی و نه تعدیلگر است، دو مدل تعریف می شود. در مدل اول به شرح مدل ۳، تاثیر به موقع بودن گزارش حسابرسی بر مدیریت سود سنجیده می شود

$$DA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 AO_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 LEV_{i,t} + \beta_6 ROE_{i,t} + \beta_7 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

و در مدل دوم به شرح مدل ۴، تاثیر مدیریت سود بر ریسک حسابرسی سنجیده شده است.

$$ARI_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 DA_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 LEV_{i,t} + \beta_6 ROE_{i,t} + \beta_7 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (4)$$

در آزمون های آماری متغیرهای میانجی، باید به دو سؤال پاسخ داده شود: الف) اثر غیرمستقیم X از طریق M بر Y چقدر است؟ و ب) آیا متغیر M (متغیر میانجی) نقش میانجی دارد؟ یا به عبارت دیگر، آیا اثر غیرمستقیم X (متغیر مستقل) از طریق M بر Y (متغیر وابسته) معنادار است؟ (عزیزی، ۱۳۹۲). جهت پاسخ به سؤال یعنی اثر غیرمستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته می توان از روش سوبل (۱۹۸۲) استفاده نمود. در این

روش مقدار اثر غیرمستقیم مبتنی بر رابطه ۵ محاسبه می شود که در این فرمول a اثر متغیر مستقل بر میانجی و b اثر متغیر میانجی بر وابسته است.

$$B_{indirect} = a \times b \quad (5)$$

علاوه بر محاسبه میزان اثر غیرمستقیم، می توان با استفاده از آزمون هایی مانند سو بل^۱، بارون و کنی^۲ و گودمن^۳ معناداری اثر غیرمستقیم را نیز محاسبه کرد. همه نرم افزارها معناداری اثرات مستقیم بین متغیرها را محاسبه کرده و در خروجی های خود ارائه می دهند، اما معناداری اثر غیرمستقیم را ارائه نمی کنند. بر این اساس، میزان اثر غیرمستقیم بر اساس مدل ۶ ارائه می شود و عموماً دستی محاسبه می شود.

$$t - value = \frac{a*b}{\sqrt{b^2*sa^2+a^2*sb^2}} \quad (6)$$

که در این مدل a: میزان اثر متغیر مستقل بر میانجی، sa: میزان خطای استاندارد اثر مستقل بر میانجی، b: میزان اثر میانجی بر وابسته و sb: میزان خطای استاندارد اثر میانجی بر وابسته، است. به منظور آزمون فرضیه چهارم نیز همانند فرضیه سوم با توجه به اینکه مدیریت سود در این فرضیه، متغیر میانجی و نه تعدیلگر است، دو مدل تعریف می شود. در مدل اول به شرح مدل ۷، اثر تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی بر به موقع بودن گزارش حسابرسی بر مدیریت سود، سنجیده شده است.

$$DA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 AO_{i,t} + \beta_2 RGI_{i,t} + \beta_3 AO_{i,t} * RGI_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 LEV_{i,t} + \beta_6 ROE_{i,t} + \beta_7 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (7)$$

و در مدل دوم به شرح مدل ۸، اثر میانجی مدیریت سود بر ریسک حسابرسی بررسی شده است.

$$ARI_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 DA_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 LEV_{i,t} + \beta_6 ROE_{i,t} + \beta_7 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (8)$$

به منظور آزمون فرضیه پنجم نیز از مدل ۹ استفاده شده است.

$$ARI_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 AO_{i,t} + \beta_2 DA_{i,t} + \beta_3 RGI_{i,t} + \beta_4 AO_{i,t} * RGI_{i,t} + \beta_5 DA_{i,t} * RGI_{i,t} + \beta_6 SIZE_{i,t} + \beta_7 LEV_{i,t} + \beta_8 ROE_{i,t} + \beta_9 DIV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (9)$$

متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته

ریسک حسابرسی^۴ (ARI): بر مبنای پژوهش ایمن ففخ و انیس جربویی (۲۰۲۰) و مبتنی بر شاخص ارائه شده توسط برومفیلد^۵ و همکاران (۱۹۸۳) در این پژوهش برای محاسبه ریسک حسابرسی از چک لیست ارائه شده در جدول ۱ جهت تعیین کمی ریسک حسابرسی استفاده شده است. بر این اساس، هر قلم به واسطه یک

¹ Sobel test

² Baron and Kenny

³ Goodman

⁴ Audit risk

⁵ Brumfield

متغیر ساختگی اندازه گیری می شود که برای سطح ریسک بالا، مقدار یک و برای سطح ریسک پایین، مقدار صفر لحاظ شده است. در نهایت، مقدار ریسک حسابرسی هر شرکت به شرح زیر است.

ARI = نمره کل شرکت / نمره مورد انتظار همه اقلام

جدول ۱- شاخص ریسک حسابرسی (ARI)

سطح ریسک		
عوامل	سطح ریسک پایین	سطح ریسک بالا
اقتصادی که شرکت در آن فعالیت می کند که در هر سال بررسی می گردد.	در وضعیت نرمال و بدون تورم و رکود است.	رکود دارد.
مکان شرکت (در شهرهای کوچک و بزرگ فعالیت دارند)	در یک محیط وسیع است.	در یک محیط کوچک است.
ساختار شرکت	مالکیت خارجی دارد.	مالکیت غیرخارجی دارد.
محیط کنترلی شرکت، شامل احتمال کنترل مدیریت (بر اساس گزارش کنترل داخلی نمره دهی شده است)	وضعیت شرکت دارای کنترل داخلی قوی است و حسابرسی داخلی اثربخش حاکم است.	وضعیت کنترل داخلی و حسابرسی داخلی مناسب نیست.
گزارش حسابرس و نظرات حسابرس طی دوره بررسی	گزارش تمیز یا مقبول توسط حسابرس	سایر گزارش های حسابرسی (مشروط، مردود یا عدم اظهار نظر)
موقعیت مالی و عملکرد عملیاتی شرکت که بر اساس وضعیت نسبت های مالی شرکت تحلیل می شود.	عملکرد مالی شرکت مطلوب است (وضعیت نسبت مالی شرکت از مقدار متوسط کل شرکت های نمونه بالاتر است).	عملکرد مالی شرکت مطلوب نیست (وضعیت نسبت مالی شرکت از مقدار متوسط کل شرکت های نمونه بالاتر است).
اعتبار تجاری مدیریت و مالکین اصلی شرکت که از معیار z-آلتمن استفاده شده است.	احتمال ورشکستگی شرکت ضعیف است.	احتمال ورشکستگی شرکت زیاد است.
ساختار مالکیت	مالکیت نهادی دارد و بزرگترین سهامدار شرکت، سهامی کمتر از ۲۰ درصد را دارد.	مالکیت نهادی ندارد و بزرگترین سهامدار شرکت، سهامی بیشتر از ۲۰ درصد را دارد.
ساختار مدیریت	استقلال بین اعضای هیات مدیره و مدیرعامل وجود دارد.	استقلال بین اعضای هیات مدیره و مدیرعامل وجود ندارد.
ساختار کمیته حسابرسی (از گزارش هیات مدیره قابل بررسی است؛ اگر اطلاعات مناسبی از قبیل اطلاعات	تضاد منافع و مشکلات نظارتی اندکی وجود دارد و مواردی از قبیل تغییر حسابرس شفاف است.	شفافیتی در تضاد منافع و نظارت های موجود و انتخاب حسابرس وجود ندارد.

سطح ریسک		
عوامل	سطح ریسک پایین	سطح ریسک بالا
جمعیت شناختی مانند سن، جنس، تحصیلات و سابقه کار، سمت شغلی ارائه شده باشد عدد صفر و در غیر این صورت عدد یک تخصیص داده شده است.		

متغیر مستقل

به موقع بودن گزارش حسابرسی (AO): به موقع بودن گزارش حسابرسی برابر با تعداد روزهای پایان سال مالی تا تاریخ انتشار گزارش، است.

متغیر تعدیلگر

ریسک حاکمیت شرکتی (RGI): به منظور اندازه گیری متغیر ریسک حاکمیتی از شاخص ریسک حاکمیت شرکتی به شرح جدول ۲ استفاده شد.

جدول ۲- شاخص ریسک حاکمیت شرکتی

عوامل	اقدام	معیارها
ریسک حاکمیت شرکتی	دوگانگی وظایف مدیرعامل	دوگانگی وظایف مدیرعامل (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	اندازه هیئت مدیره	اقلیت اعضا (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	استقلال	کمتر از ۵۰ درصد اعضای مستقل (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	احکام مدیران	بیشتر از ۴ سال (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	کمیته ویژه	فقدان وجود کمیته حاکمیت شرکتی، حسابرسی، پاداش یا انتصاب (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	عدم استقلال کمیته	اگر کمتر از ۳ عضو در کمیته باشد (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	حضور مدیرعامل در کمیته ها	حضور مدیرعامل یا رئیس در کمیته (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر

عوامل	اقدام	معیارها
حسابرسی مستقل	استقلال حسابرِس	دوره تصدی حسابرِس بیش از ۳ سال (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	تخصص حسابرِس	حسابرِس غیرمتخصص است (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	اندازه شرکت حسابرِسی	حسابرِس، عضو موسسات حسابرِسی بزرگ نیست (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	حسابرِسی مشترک	شرکت توسط چند حسابرِس، حسابرِسی می شود (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
ساختار مالکیت	سرمایه گذاران نهادی	عدم حضور سرمایه گذاران نهادی (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
شفافیت	ارزیابی هیئت مدیره	عدم وجود جزئیات مربوط به ارزیابی هیئت مدیره (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	افشای پاداش رؤسا	اطلاعات ناقص در خصوص پاداش رؤسا (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	دسترس پذیر بودن منشور سازمان	منشور در دسترس نیست (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	افشای حق الزحمه حسابرِسی مستقل	عدم وجود جزئیات در خصوص حق الزحمه حسابرِسی (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	افشای ماموریت های کمیته حسابرِسی	فقدان اطلاعات با دسترسی آسان در خصوص فعالیت ها و ماموریت های کمیته حسابرِسی (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	افشای ماموریت های هیئت مدیره	فقدان اطلاعات با دسترسی آسان در خصوص فعالیت ها و ماموریت های هیئت مدیره (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر
	افشای معاملات اشخاص وابسته	عدم افشای معاملات اشخاص وابسته (برابر با یک) در غیر این صورت برابر با صفر

۳-۶- متغیر میانجی

مدیریت سود (DA): مدیریت سود بر مبنای اقدام تعهدی، مدل جونز، توسط دجو، اسلون و سوئینی (۱۹۹۵) با اضافه شدن یک متغیر اصلاح و به صورت زیر، برآورد شد.

$$TACC_t = \beta_0 + \beta_1 1/ASSET_{t-1} + \beta_2 (\Delta REV_t - \Delta REC_t) + \beta_3 PPE_t + \varepsilon$$

پژوهش های حسابداری مالی و حسابرِسی
دوره ۱۷/ پیاپی ۶۷/ پائیز ۱۴۰۴

در این مدل $TACC_t$ ، تفاوت سود خالص و جریان وجود نقد عملیاتی، ΔREV نشان دهنده تغییرات حساب‌ها و اسناد دریافتی سال جاری نسبت به سال قبل است و ΔREC تغییرات حساب‌های دریافتی از تغییرات درآمد فروش است. همه متغیرهای مدل به منظور همگن شدن داده‌ها بر جمع کل دارایی‌های ابتدای سال تقسیم شد. این کار باعث می‌شود که ناهمسانی احتمالی واریانس در مقادیر خطا کاهش یابد. در نهایت نیز، $1/ASSET_{t-1}$ برابر است با تقسیم یک بر جمع دارایی‌های شرکت است.

۴-۶- متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت (SIZE): لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام شرکت است. اهرم مالی (LEV): نسبت مجموع بدهی‌ها به مجموع دارایی‌ها، است. بازده حقوق صاحبان سهام (ROE): نسبت سود عملیاتی به مجموع حقوق صاحبان سهام، است و در نهایت، سود تقسیمی (DIV): پرداخت سود تقسیمی هر سهم، است.

تفسیر یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی و تجزیه و تحلیل آن

آمار توصیفی مربوط به شرکت‌های نمونه طی دوره زمانی ۸ ساله (۱۳۹۲-۱۳۹۹)، به شرح جدول ۳ است. متغیر وابسته ریسک حسابرسی است که میانگین آن برابر با ۰/۳۵۵ است. این مقدار حاکی از آن است که تقریباً ۳۵ درصد از شرکت‌های نمونه در سطح کم ریسک و ۶۵ درصد از آن‌ها در سطح پریسک، بر اساس شاخص ارائه شده در این پژوهش ارزیابی شده‌اند. علاوه بر آن، مقدار میانگین حاکمیت شرکتی نیز برابر با ۰/۴۷۹ است که حاکی از آن است که تقریباً ۴۸ درصد از شرکت‌های موجود در نمونه از حاکمیت شرکتی مطلوبی برخوردار نیستند. در نهایت، میانگین تاخیر در گزارش حسابرس نیز برابر با ۸۲ روز است.

جدول ۳- آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	ریسک حسابرسی	به موقع بودن گزارش حسابرسی	ریسک حاکمیت شرکتی	مدیریت سود	اندازه شرکت	اهرم مالی	بازده حقوق صاحبان سهام	سود تقسیمی ^۱
میانگین	۰/۳۵۶	۸۲/۳۷۹	۰/۴۸۰	۰/۰۰۰۱۷	۱۵/۰۴۷	۰/۵۲۹	۰/۳۶۲	۷۵۲/۱۳۱
میان	۰/۴۰۰	۸۳/۰۰۰	۰/۵۰۰	-۰/۰۴۷	۱۴/۶۷۶	۰/۵۳۶	۰/۳۱۹	۳۰۰/۰۰۰
حداکثر	۰/۶۰۰	۳۶۵/۰۰۰	۰/۵۹۱	۲/۲۴۱	۲۲/۱۴۷	۰/۹۸۷	۱/۶۵۲	۱۶۵۰۰/۰۰۰
حداقل	۰/۲۰۰	۲۳/۰۰۰	۰/۳۶۴	-۰/۸۲۰	۱۱/۳۴۳	۰/۰۳۱	-۱/۳۷۱	۰/۰۰۰

۱. این متغیر به صورت مقادیر اصلی پرداخت سود تقسیمی هر سهم بیان شده است.

متغیر	ریسک حسابرسی	به موقع بودن گزارش حسابرسی	ریسک حاکمیت شرکتی	مدیریت سود	اندازه شرکت	اهرم مالی	بازده حقوق صاحبان سهام	سود تقسیمی ^۱
انحراف معیار	۰/۰۸۴	۳۰/۸۶۱	۰/۰۴۴	۰/۲۴۲	۱/۸۳۵	۰/۱۹۳	۰/۳۲۱	۱۳۲۷/۴۴۷
مشاهدات	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰

(منبع: یافته های پژوهشگر)

بررسی فروض کلاسیک رگرسیون و تعیین روش بکارگیری داده های پانل

بررسی فروض همسانی واریانس و فرض نبود خودهمبستگی بین جملات خطا، حاکی از آن بود که مدل های پژوهش از مشکل ناهمسانی واریانس رنج می برند که برای رفع آن از روش حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS) بجای روش حداقل مربعات معمولی (OLS) استفاده شد. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دوربین/ واتسون استفاده می شود که خروجی آن در جداول برآورد هر مدل، ارائه شده است. در نهایت، برای تبیین مدل برآورد مفروضات پژوهش آزمون اف-لیمر و هاسمن انجام شد که بر اساس خروجی ها روش داده های تابلویی تایید شد و برای مدل اول (فرضیه سوم)، مدل اول (فرضیه چهارم) روش اثرات ثابت، اما برای مابقی مدل ها روش اثرات تصادفی مناسب است.

آزمون فرضیه اول پژوهش

- **فرضیه اول:** بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی ارتباط معناداری وجود دارد. نتایج حاصل از برآورد مدل اول پژوهش به شرح جدول ۴ می باشد.
- در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچک تر است با اطمینان ۹۹٪ معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین تعدیل شده مدل گویای آن است که حدود ۸۸ درصد از متغیر وابسته ریسک حسابرسی توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می گردد. آماره تی متغیر به موقع بودن گزارش حسابرسی (AO) برابر با ۱۰/۳۵۲- است. همچنین، سطح معناداری آن نیز ۰/۰۰۰ است که می توان نتیجه گرفت سطح معناداری این متغیر کمتر از خطای ۵ درصد (سطح اطمینان ۹۹ درصد) است، که نشان می دهد در سطح معناداری ۹۹ درصد، بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. بنابراین فرضیه اول پژوهش تایید می شود و می توان بیان کرد که ارائه به موقع گزارش حسابرسی بر ارزیابی حسابرس از ریسک موثر بوده است و ریسک حسابرسی کاهشی بوده است.

جدول ۴- نتایج آماری مدل اول پژوهش (متغیر وابسته: ریسک حسابرسی)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	۰/۳۹۹۶۴۲	۰/۰۱۱۵۳۳	۳۴/۶۵۰۶۷۰	۰/۰۰۰۰	-
به موقع بودن گزارش حسابرسی	AO	-۰/۰۰۶۸	-۱۰/۳۵۲۱۷۰	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
اندازه شرکت	SIZE	۰/۰۰۰۰۵۲	۱/۹۰۷۸۴۳	۰/۰۵۶۷	مثبت/معنادار
اهرم مالی	LEV	۰/۱۲۲۷۳۱	۱۵/۱۱۷۶۶	۰/۰۰۰۰	مثبت/معنادار
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	-۰/۰۲۵۲۹۵	-۶/۷۴۸۸۰۵	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
سود تقسیمی	DIV	-۰/۰۰۰۰۰۲	-۲/۰۵۳۷۴۵	۰/۰۴۰۳	منفی/معنادار
آماره F		۵۹/۲۳۵۴۱			
(سطح معنی داری)		(۰/۰۰۰۰۰۰)			
ضریب تعیین		۰/۸۹۷۴۲۱			
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۸۸۲۲۷۱			

(منبع: یافته های پژوهشگر)

• آزمون فرضیه دوم تحقیق

فرضیه دوم: ریسک حاکمیت شرکتی، ارتباط بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی را به طور معناداری تعدیل می کند. نتایج حاصل از برآورد مدل دوم پژوهش به شرح جدول ۵ می باشد.

در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچک تر است با اطمینان ۹۹٪ معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین تعدیل شده مدل گویای آن است که حدود ۸۵ درصد از متغیر وابسته ریسک حسابرسی توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می گردد. آماره تی متغیر متغیر ریسک حاکمیت شرکتی* به موقع بودن گزارش حسابرسی (RGI*AO) برابر با ۲/۹۷۵- است. همچنین، سطح معناداری آن نیز ۰/۰۰۳ است که می توان نتیجه گرفت سطح معناداری این متغیر کمتر از خطای ۵ درصد (سطح اطمینان ۹۹ درصد) است، که نشان می دهد در سطح معناداری ۹۹ درصد، بین ریسک حاکمیت شرکتی* به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. بنابراین فرضیه دوم پژوهش تایید می شود و می توان بیان کرد که ریسک حاکمیت شرکتی رابطه بین به موقع گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی را به شکل منفی و معنی داری تعدیل می کند. به عبارتی، چنانچه ریسک

حاکمیت شرکتی در شرکتی بالا باشد، این مساله اثر منفی و معنی داری بر ارائه به موقع و در مجموع بر کاهش احتمال حسابرسی از ریسک حسابرسی خواهد داشت.

جدول ۵- نتایج آماری مدل دوم پژوهش (متغیر وابسته: ریسک حسابرسی)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	۰/۵۱۲۶۶	۰/۰۴۰۷۴۷	۱/۲۵۸۱۳۶	۰/۲۰۸۶	-
به موقع بودن گزارش حسابرسی	AO	۰/۰۰۱۰۷۶	۰/۰۰۰۳۴۰	۳/۱۶۶۱۳۰	مثبت/معنادار
ریسک حاکمیت شرکتی	RGI	۰/۷۳۱۹۹۰	۰/۰۸۲۳۳۴	۸/۸۹۰۵۰۹	مثبت/معنادار
ریسک حاکمیت شرکتی* به موقع بودن گزارش حسابرسی	RGI#AO	-۰/۰۰۲۱۵۶	۰/۰۰۰۷۲۵	-۲/۹۷۵۷۳۵	منفی/معنادار
اندازه شرکت	SIZE	-۰/۰۰۷۱۱۲	۰/۰۰۰۷۳۴	-۹/۶۹۲۳۰۷	منفی/معنادار
اهرم مالی	LEV	۰/۱۲۶۶۲۲	۰/۰۰۸۷۵۸	۱۴/۴۵۸۱۲	مثبت/معنادار
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	-۰/۰۲۵۵۵۹	۰/۰۰۴۱۱۲	-۶/۲۱۵۳۶۶	منفی/معنادار
سود تقسیمی	DIV	-۰/۰۰۰۰۰۱۳	۰/۰۰۰۰۰۱۲	-۱/۰۲۵۸۱۹	منفی
آماره F		۴۷/۰۴۲۴۹			
(سطح معنی داری)		(۰/۰۰۰۰۰۰)			
ضریب تعیین		۰/۸۷۵۹۱۲			
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۸۵۷۲۹۲			

(منبع: یافته های پژوهشگر)

• آزمون فرضیه سوم تحقیق

فرضیه سوم: مدیریت سود اثر میانجی بر ارتباط بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد. نتایج حاصل از برآورد مدل اول فرضیه سوم پژوهش به شرح جدول ۶ می باشد.

پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی
دوره ۱۷/ پیاپی ۶۷/ پائیز ۱۴۰۴

جدول ۶- نتایج آماری مدل اول فرضیه سوم پژوهش (متغیر وابسته: ریسک حسابرسی)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	۰/۳۹۹۶۴۲	۰/۰۱۱۵۳۳	۳۴/۶۵۰۶۷	۰/۰۰۰۰	-
به موقع بودن گزارش حسابرسی	AO -۰/۰۰۶۸۰۰	۰/۰۰۰۶۵۷	-۱۰/۳۵۲۱۷	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
اندازه شرکت	SIZE ۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۰۰۰۰۰۲	۱/۹۰۷۸۴۳	۰/۰۵۶۷	مثبت/معنادار
اهرم مالی	LEV ۰/۱۲۲۷۳۱	۰/۰۰۸۱۱۸	۱۵/۱۱۷۶۶	۰/۰۰۰۰	مثبت/معنادار
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE -۰/۲۵۲۹۵۰	۰/۰۰۳۷۴۸	-۶/۷۴۸۸۰۵	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
سود تقسیمی	DIV -۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۰۱	-۲/۰۵۳۷۴۵	۰/۰۴۰۳	منفی/معنادار
آماره F		۵۹/۲۳۵۴۱			
(سطح معنی داری)		(۰/۰۰۰۰۰۰)			
ضریب تعیین		۰/۸۹۷۴۲۱			
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۸۸۲۲۷۱			

(منبع: یافته های پژوهشگر)

در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچکتر است با اطمینان ۹۹٪ معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین تعدیل شده مدل گویای آن است که حدود ۸۸ درصد از متغیر وابسته ریسک حسابرسی توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می گردد. نتایج حاصل از برآورد مدل دوم فرضیه سوم پژوهش به شرح جدول ۷ می باشد.

جدول ۷- نتایج آماری مدل دوم فرضیه سوم تحقیق (متغیر وابسته: ریسک حاکمیت شرکتی)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	۰/۴۰۰۱۵۰	۰/۰۱۱۵۹۵	۳۴/۵۱۰۷۰	۰/۰۰۰۰	-
مدیریت سود	DA -۰/۰۰۶۵۰۶	۰/۰۰۰۶۹۵	-۹/۳۶۲۸۹۸	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
اندازه شرکت	SIZE -۰/۰۰۷۱۲۶	۰/۰۰۴۸۳۴	-۱/۴۷۴۱۳۵	۰/۱۴۰۸	منفی
اهرم مالی	LEV ۰/۱۲۰۹۳۶	۰/۰۰۸۴۱۱	۱۴/۳۷۸۵۲	۰/۰۰۰۰	مثبت/معنادار
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE -۰/۰۲۴۸۳۲	۰/۰۰۳۸۴۹	-۶/۴۵۱۵۴۰	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
سود تقسیمی	DIV -۰/۰۰۰۰۰۰۲۳	۰/۰۰۰۰۰۰۱۲	-۱/۹۰۵۵۱۶	۰/۰۵۷۰	منفی/معنادار

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
آماره F (سطح معنی داری)			۵۶/۹۱۸۷۵ (۰/۰۰۰۰۰۰)		
ضریب تعیین			۰/۸۹۳۶۹۰		
ضریب تعیین تعدیل شده			۰/۸۷۷۹۸۹		

(منبع: یافته های پژوهشگر)

در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچک تر است با اطمینان ۹۹٪ معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین تعدیل شده مدل گویای آن است که حدود ۸۸ درصد از متغیر وابسته ریسک حاکمیت شرکتی توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می گردد. بعد از آزمون مدل ها به منظور اثبات فرضیه سوم پژوهش از آزمون سویل استفاده شد. بر مبنای محاسبات انجام شده مقدار آماره تی برابر با ۰/۴۹۴ بود که بیانگر عدم وجود رابطه میانجی است. بنابراین، فرضیه سوم پژوهش رد می شود و مدیریت سود میانجی ارتباط بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی، نیست.

• آزمون فرضیه چهارم تحقیق

فرضیه چهارم: مدیریت سود، نقش میانجی بر رابطه تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد. نتایج حاصل از برآورد مدل اول فرضیه چهارم پژوهش به شرح جدول ۸ می باشد.

جدول ۸- نتایج آماری مدل اول فرضیه چهارم پژوهش (متغیر وابسته: مدیریت سود)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	-۰/۸۲۰۲۴۵	۰/۱۱۳۸۳۷	-۷/۲۰۵۴۴۳	۰/۰۰۰۲	-
به موقع بودن گزارش حسابرسی	۰/۰۰۱۱۲۹	۰/۰۰۰۹۶۹	۱/۱۶۵۳۱۶	۰/۲۸۲۱	مثبت
ریسک حاکمیت شرکتی	۰/۳۹۸۱۹۳	۰/۱۷۷۹۱۶	۲/۲۳۸۰۹۸	۰/۰۶۰۲	مثبت/معنادار

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
به‌موقع بودن گزارش حسابرسی*ریسک حاکمیت شرکتی	RGI* AO -۰/۰۰۲۴۸۲	۰/۰۰۱۹۹۵	-۱/۲۴۳۶۸۵	۰/۲۵۳۶	منفی
اندازه شرکت	SIZE ۰/۰۴۸۹۴۲	۰/۰۰۶۷۱۸	۷/۲۸۴۹۷۲	۰/۰۰۰۲	مثبت/معنادار
اهرم مالی	LEV -۰/۲۶۶۸۷۴	۰/۰۳۵۱۰۵	-۷/۶۰۲۲۶۷	۰/۰۰۰۱	منفی/معنادار
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE ۰/۰۸۶۲۸۵	۰/۰۲۲۶۲۹	۳/۸۱۳۰۸۴	۰/۰۰۶۶	مثبت/معنادار
سود تقسیمی	DIV ۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۱	۴/۵۴۹۲۸۶	۰/۰۰۲۶	مثبت //معنادار
آماره F (سطح معنی‌داری)		۷/۸۹۵۴۰۹ (۰/۰۰۰۰۰۰)			
ضریب تعیین		۰/۵۴۲۲۷۵			
ضریب تعیین تعدیل‌شده		۰/۴۷۳۵۹۳			

(منبع: یافته های پژوهشگر)

در بررسی معنی‌دار بودن کل مدل با توجه به این‌که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچک‌تر است با اطمینان ۹۹٪ معنی‌دار بودن کل مدل تأیید می‌شود. ضریب تعیین تعدیل‌شده مدل گویای آن است که حدود ۴۷ درصد از متغیر وابسته مدیریت سود توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می‌گردد. نتایج حاصل از برآورد مدل دوم فرضیه چهارم پژوهش به شرح جدول ۹ می‌باشد.

جدول ۹- نتایج آماری مدل دوم فرضیه چهارم پژوهش (متغیر وابسته: ریسک حاکمیت شرکتی)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	۰/۴۰۰۱۵۰	۰/۰۱۱۵۹۵	۳۴/۵۱۰۷۰	۰/۰۰۰۰	-
مدیریت سود	DA -۰/۰۰۶۵۰۶	۰/۰۰۰۶۹۵	-۹/۳۶۲۸۹۸	۰/۰۰۰۰	منفی/معنادار
اندازه شرکت	SIZE -۰/۰۰۷۱۲۶	۰/۰۰۴۸۳۴	-۱/۴۷۴۱۳۵	۰/۱۴۰۸	منفی
اهرم مالی	LEV ۰/۱۲۰۹۳۶	۰/۰۰۸۴۱۱	۱۴/۳۷۸۵۲	۰/۰۰۰۰	مثبت/معنادار

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	-۰/۰۲۴۸۳۲	۰/۰۰۳۸۴۹	-۶/۴۵۱۵۴۰	منفی/معنادار
سود تقسیمی	DIV	-۰/۰۰۰۰۰۰۲۳	۰/۰۰۰۰۰۰۱۲	-۱/۹۰۵۵۱۶	منفی/معنادار
آماره F		۵۶/۹۱۸۷۵			
(سطح معنی داری)		(۰/۰۰۰۰۰۰)			
ضریب تعیین		۰/۸۹۳۶۹۰			
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۸۷۷۹۸۹			

(منبع: یافته های پژوهشگر)

در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچک تر است با اطمینان ۹۹٪ معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین تعدیل شده مدل گویای آن است که حدود ۸۸ درصد از متغیر وابسته حاکمیت شرکتی توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می گردد. بعد از آزمون مدل ها به منظور اثبات فرضیه چهارم پژوهش از آزمون سویل استفاده شد که آماره تی محاسبه شده برابر با ۵۳۲/۰ بود. بنابراین، فرضیه چهارم پژوهش هم رد می شود و مدیریت سود نقش میانجی بر نقش تعدیل کننده ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی، ندارد.

• آزمون فرضیه پنجم تحقیق

فرضیه پنجم: ریسک حاکمیت شرکتی اثر تعدیلی بر نقش میانجی مدیریت سود بر رابطه بین به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد. نتایج حاصل از برآورد مدل پنجم پژوهش به شرح جدول ۱۰ می باشد.

جدول ۱۰- نتایج آماری مدل پنجم پژوهش (متغیر وابسته: ریسک حسابرسی)

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ثابت	۰/۰۴۱۹۳۸	۰/۰۴۱۳۰۷	۱/۰۱۵۲۶۷	۰/۳۱۰۲	-
به موقع بودن گزارش حسابرسی	AO	۰/۰۰۱۱۱۰	۰/۰۰۰۳۴۶	۳/۲۰۸۱۶۸	مثبت/معنادار
مدیریت سود	DA	۰/۰۰۴۸۳۹	۰/۰۵۸۵۶۸	۰/۰۸۲۶۱۹	مثبت

پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی
دوره ۱۷/ پیاپی ۶۷/ پائیز ۱۴۰۴

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	نوع رابطه و معناداری
ریسک حاکمیت شرکتی	RGI	۰/۷۴۰۲۷۱	۰/۸۳۳۵۵	۸/۸۸۰۹۳۹	مثبت/معنادار
ریسک حاکمیت شرکتی* به موقع بودن گزارش حسابرسی	AO* RGI	-۰/۰۰۲۲۲۱	۰/۰۰۰۷۳۷	-۳/۰۱۶۶۲۹	منفی/معنادار
ریسک حاکمیت شرکتی* مدیریت سود	DA * RGI	-۰/۰۳۱۷۶۰	۰/۱۲۴۵۰۴	-۰/۲۵۵۰۹۲	منفی
اندازه شرکت	SIZE	-۰/۰۰۶۶۹۷	۰/۰۰۰۷۶۱	-۸/۷۹۶۱۷۹	منفی/معنادار
اهرم مالی	LEV	۰/۱۲۳۴۴۱	۰/۰۰۹۰۸۱	۱۳/۵۹۳۰۲	مثبت/معنادار
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	-۰/۰۲۴۴۸۴	۰/۰۰۴۱۰۲	-۵/۹۶۸۵۲۵	منفی/معنادار
سود تقسیمی	DIV	-۰/۰۰۰۰۰۰۱	-۰/۰۰۰۰۰۰۱۲	-۰/۸۵۶۹۴۲	منفی
آماره F		۴۵/۶۵۷۰۱ (سطح معنی داری)			
ضریب تعیین		۰/۸۷۴۳۵۷			
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۸۵۵۲۰۶			

(منبع: یافته های پژوهشگر)

در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره F از ۵ درصد کوچکتر است با اطمینان ۹۹٪ معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین تعدیل شده مدل گویای آن است که حدود ۸۵ درصد از متغیر وابسته ریسک حسابرسی توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل، تبیین می گردد. آماره تی متغیر ریسک حاکمیت شرکتی* به موقع بودن گزارش حسابرسی (AO* RGI) برابر با ۳/۰۱۴- است. همچنین، سطح معناداری آن نیز ۰/۰۰۲ است که می توان نتیجه گرفت سطح معناداری این متغیر کمتر از خطای ۵ درصد (سطح اطمینان ۹۵ درصد) است، که نشان می دهد در سطح معناداری ۹۵ درصد، بین ریسک حاکمیت شرکتی* به موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین، آماره تی متغیر ریسک حاکمیت شرکتی* مدیریت سود (DA * RGI) برابر با ۰/۲۵۵- است. همچنین، سطح معناداری آن نیز ۰/۷۹۸ است که می توان نتیجه گرفت سطح معناداری این متغیر بیشتر از

خطای ۵ درصد (سطح اطمینان ۹۵ درصد) است. بنابراین، با توجه به تایید متغیر ریسک حاکمیت شرکتی* به‌موقع بودن گزارش حسابرسی (RGI*AO) و رد متغیر ریسک حاکمیت شرکتی* مدیریت سود (RGI*DA)، می‌توان گفت که فرضیه پنجم پژوهش رد می‌شود و ریسک حاکمیت شرکتی نقش تعدیلی بر نقش میانجی مدیریت سود بر رابطه بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی، ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی را با تحلیل نقش میانجیگری و تعدیلگری مدیریت سود و ریسک حاکمیت شرکتی بررسی نمود.

در فرضیه اول به بررسی ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی پرداخته شد. با توجه به نتایج بدست آمده از آزمون این فرضیه می‌توان بیان کرد که بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی ارتباط منفی و معناداری وجود دارد. همچنین، این ارتباط غیرمستقیم می‌باشد به عبارتی با افزایش به‌موقع بودن گزارش حسابرسی انتظار می‌رود ریسک حسابرسی کاهش یابد. نتایج نشان داد، شرکت‌هایی که نظر حسابرسی اصلاح شده دارند با سطح پایین‌تری از ریسک حسابرسی روبرو هستند. همچنین، شرکت‌هایی با تاخیر کوتاه‌تر در گزارش حسابرسی با سطح بالاتری از ریسک حسابرسی مشخص می‌شوند. نتایج فرضیه اول همسو با پژوهش ایمن فخفخ و انیس جربویی (۲۰۲۰) است.

فرضیه دوم پژوهش به بررسی نقش تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی پرداخته است. نتایج این فرضیه نشان داد که ریسک حاکمیت شرکتی نقش تعدیلی بر ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی دارد. به عبارتی، به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حاکمیت شرکتی قوی باعث کاهش ریسک حسابرسی می‌گردد. دمارتینی و تروکو (۲۰۱۶)، اظهار می‌کنند که کیفیت حاکمیت شرکتی به عنوان عاملی در ارزیابی ریسک حسابرسی برای مشتریان جدید است. نفاتی و همکاران (۲۰۱۱)، نشان دادند که شیوه‌های حاکمیتی خوب موجب کاهش ریسک می‌شود.

فرضیه سوم پژوهش به بررسی نقش میانجی مدیریت سود بر ارتباط بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی پرداخت. با بررسی نتایج بدست آمده می‌توان بیان کرد مدیریت سود نقش میانجی بر رابطه بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی ندارد. فرضیه چهارم پژوهش به بررسی نقش میانجی مدیریت سود بر نقش تعدیل‌کننده ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی پرداخته است. نتایج آزمون این فرضیه نشان‌دهنده بی‌اثر بودن نقش میانجی مدیریت سود بر نقش تعدیل‌کننده ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی است. نتایج مطالعه ایمن فخفخ و انیس جربویی (۲۰۲۰)، نشان می‌دهد که مدیریت سود نقش تعدیل‌کننده حاکمیت شرکتی را در رابطه بین افشا به‌موقع و ریسک حسابرسی دارد. با توجه به نتایج فرضیه سوم و چهارم، نتایج حاکی

از بی‌تاثیر بودن اثر میانجی مدیریت سود بر این روابط در بازار سرمایه ایران است و به‌نظر می‌رسد که در این بازار، حسابرسان در برنامه‌ریزی کار حسابرسی، توجهی به بحث مدیریت سود در ارزیابی و تحلیل ریسک حسابرسی ندارند و با توجه به نتایج فرضیه اول و دوم، همچنان استقرار حاکمیت شرکتی مطلوب در ارزیابی و تحلیل آن‌ها نقش کلیدی را دارد.

فرضیه پنجم به بررسی نقش تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی بر نقش میانجی مدیریت سود بر رابطه بین به‌موقع بودن گزارش حسابرسی و ریسک حسابرسی پرداخته است. نتایج آزمون این فرضیه نشان‌دهنده عدم تأیید نقش تعدیلی ریسک حاکمیت شرکتی بر رابطه فوق است، در حالی که نتایج مطالعه ایمن فخفخ و انیس جربویی (۲۰۲۰)، نشان می‌دهد که مدیریت سود نقش تعدیل‌کننده ریسک حاکمیت شرکتی را در رابطه بین افشا به‌موقع و ریسک حسابرسی واسطه قرار می‌دهد. بنابراین، این تحقیق به‌طور تجربی نشان می‌دهد که ریسک حاکمیت شرکتی هم رابطه بین افشای به‌موقع و مدیریت سود، و هم رابطه بین مدیریت سود و ریسک حسابرسی را تعدیل می‌کند. به‌عبارتی، نقش میانجی‌گری مدیریت سود بسته به سطح ریسک حاکمیت شرکتی متفاوت است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود تا برای تحقیقات آتی تمام عواملی که ممکن است بر ریسک حسابرسی تأثیر بگذارند، به‌ویژه عوامل موثر بر ریسک حاکمیت شرکتی که محرک حسابرسان در ارزیابی سطح ریسک حسابرسی است، شناسایی شوند. این شناسایی می‌تواند به اصلاحات برای بهبود عملکرد بازار مالی ایران کمک کند.

فهرست منابع

- حساس یگانه، یحیی & داداشی، ایمان. (۱۳۸۹). تأثیر حاکمیت شرکتی بر تصمیمات حسابرسان درباره ریسک و برنامه‌ریزی پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی ۴۱-۶۶، ۲(۵).
- یلفانی، امیر، نوروش، ایرج، طالب‌نیا، قدرت‌اله & اصغری زاده، عزت‌اله. (۱۴۰۰). اثر حاکمیت شرکتی بر تأخیر گزارش حسابرسی در صنعت بیمه ایران Corporate Governance Effect on Audit Report Lag in Iran Insurance Industry. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی ۱۶۹-۱۷۲، ۱۳(۵۰).
- Arthur, N., Chen, H., & Tang, Q. (2019). Corporate ownership concentration and financial reporting quality: International evidence. *Journal of Financial Reporting and Accounting*
- Fakhfakh, I., & Jarboui, A. (2020). Audit certification, earnings management and risk governance: a moderated-mediation analysis. *Journal of Financial Reporting and Accounting*.
- Neffati, A., Fred, I. B., & Schalck, C. (2011). Earnings management, risk and corporate governance in US companies. *Corporate Ownership and Control*, 8(2), 170-176.
- Demartini, C., & Trucco, S. (2016). Does intellectual capital disclosure matter for audit risk? evidence from the UK and Italy. *Sustainability*, 8(9), 867.
- Brumfield, C. A., Elliott, R. K., & Jacobson, P. D. (1983). Business risk and the audit process. *Journal of accountancy*, 155(4), 60-68.
- Fooladi, M., & Farhadi, M. (2011, November). Corporate governance and audit process. In *International Conference on Humanities, Society and Culture (ICHSC)* Kuala Lumpur, Malaysia, November (pp. 4-6).

- Margheim, L., Kelley, T. and Pattison, D. (2011), "An empirical analysis of the effects of auditor time budget pressure and time deadline pressure", *Journal of Applied Business Research*, Vol. 21 No. 1.
- Mande, V., & Son, M. (2011). Do audit delays affect client retention?. *Managerial Auditing Journal*.
- Abuaddous, M., Hanefah, M. M., & Laili, N. H. (2015). Audit structure, time pressure and judgment accuracy: A comparison between strategic system audit and traditional audit. *International Journal of Economics and Finance*.
- Sakka, I. F., & Jarboui, A. (2015). External auditor's characteristics, corporate governance and audit reporting quality. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 3(2), 109-116.
- Saidin, S. Z. (2014). Empirical evidence of the moderating effect of effective audit committee on audit experience in the public sector: Perception of internal auditors. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(10), 176.
- Bayk, M. and Ramezanahmadi, M. (2016), "Studying the moderating effect of the corporate governance on the relationship between accounting conservatism and earnings management on the stock exchange", *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, Vol. 6 No 3, pp. 2607-2614.
- Kamarudin, K.A., Ismail, W.A.W. and Samsuddin, M.E. (2012), "The role of the audit committee in moderating the negative effect of Non-Audit services on earnings quality", 2nd International Conference on Management, Holiday Villa Beach Resort and Spa, Langkawi Kedah.

Abstract

Relationship between audit reporting quality and audit risk with analyzing the moderated-mediation role of earnings management and corporate governance.

Farokh Barzideh¹

Mandana Taheri²

Zahra Bordbar³

Received: 1 / July / 2025

Accepted: 1 / September / 2025

Abstract

The present study deals with the relationship between audit reporting quality and audit risk with analyzing the moderated-mediation role of earnings management and corporate governance. The statistical population of the study included companies listed on the Tehran Stock Exchange during the years 2013 to 2020. After applying the restrictions, 140 companies were selected. After measuring the research variables, multivariate regression analysis is used. The results showed that there is a significant negative relationship between the timeliness of the audit report and the audit risk. Corporate governance also moderates the relationship between the timeliness of the audit report and the audit risk. But earnings management does not mediate the relationship between the timeliness of the audit report and the audit risk. Earnings management does not mediate the moderating role of corporate governance in the relationship between the timeliness of the audit report and audit risk. Corporate governance has no moderating role on the mediating role of earnings management on the relationship between the timeliness of the audit report and audit risk.

Keywords: Corporate Governance, Earnings Management, Timely Audit Report, Audit Risk.

1 Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. Fbarzideh@yahoo.com

2 Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. (Corresponding author). mandanataheri@atu.ac.ir

3 Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. saedebordbar@gmail.com

